

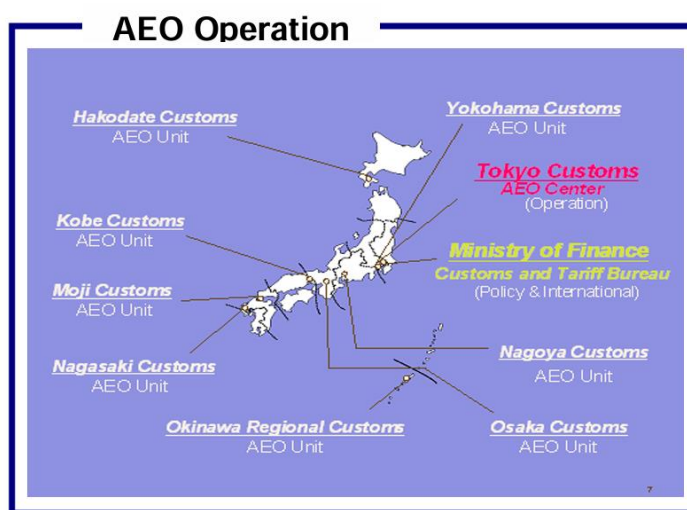
OSIYO MAMLAKATLARIDA VAKOLATLI IQTISODIY OPERATOR DASTURINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI (YAPONIYA DAVLATI MISOLIDA)

*Ishmurodov Bahodir Sunnatovich*¹⁷²

Yaponiya Moliya vazirligi huzuridagi Bojxona va Tarif byurosi tomonidan boshqariladigan Vakolatli iqtisodiy operator (VIO) dasturi, xalqaro savdoda ishtirok etadigan ishonchli va past xavf-xatarli kompaniyalarni tan olish va ularga turli imtiyozlarni taqdim etishga qaratilgan. Dastur Yaponiyaning Jahon Bojxona Tashkiloti (JBT) tomonidan ishlab chiqilgan VIO standartlariga muvofiq ishlaydi.

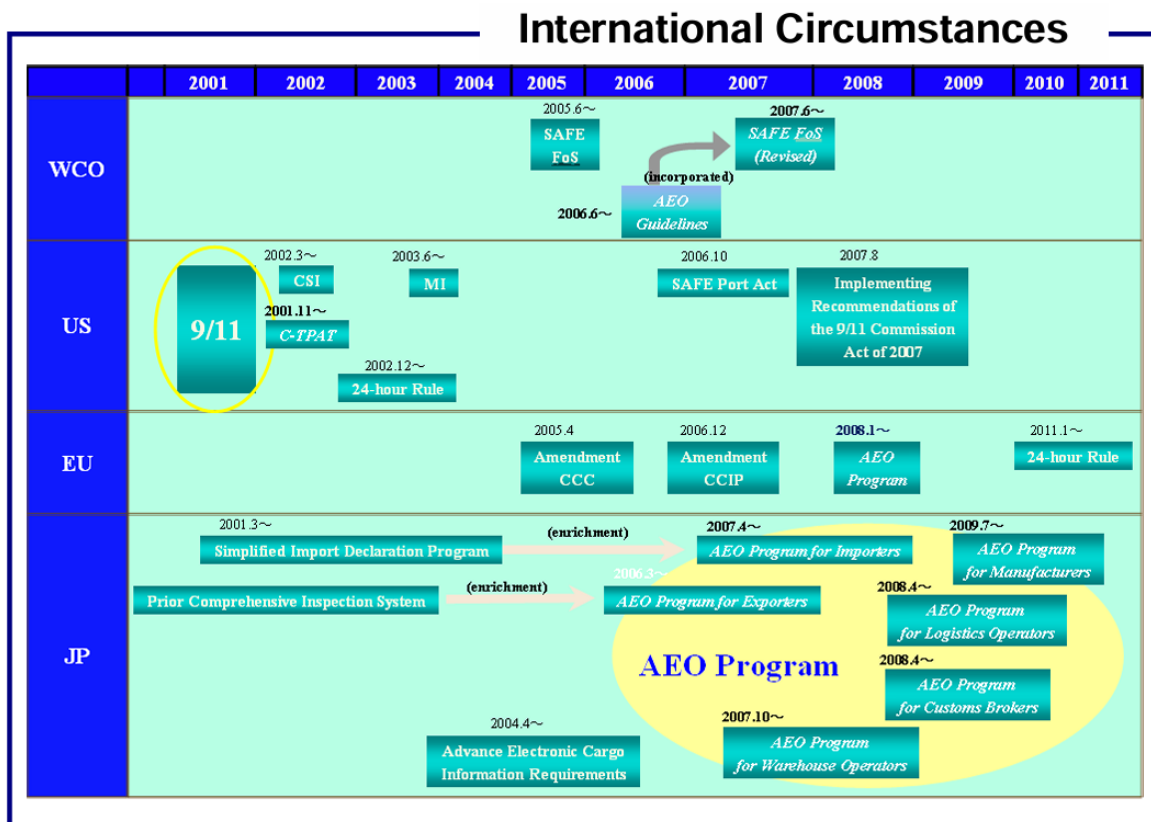
**Customs & Tariff Bureau
Ministry of Finance, Japan**

Yaponiyada Vakolatli iqtisodiy operator dasturining paydo bo‘lishi sabablari haqida to‘xtalib o‘tsak. Yaponiyada xalqaro savdodagi qonuniylikni ta’minlash, va tashqi iqtisodiy faoliyatni osonlashtirish bilan birga, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash, tovarlar oqimini jadallashtirishda bojxona xizmatining o‘rni tobora oshib bormoqda. Ushbu tendentsiyaga javoban Jahon bojxona tashkiloti (JBT), Butun dunyo bo'ylab 184 ta mamlakatdagi bojxona ma'muriyatlari uchun 2005 yilda Vakolatli iqtisodiy operator (VIO) kontseptsiyasini o'z ichiga olgan SAFE Dasturini taqdim etdi.

2006 yil mart oyidan Yaponiya bojxona xizmati bojxona rasmiylashturuvining soddalashtirilgan tartibini tadbirkorlik subyektlariga taqdim etuvchi ushbu dasturni amaliyotga kiritishni boshladi. Dastlab eksporterlar uchun joriy qilingan bo‘lsa, 2007 yil aprel oyidan importerlar uchun, 2007 yil oktyabrdan bojxona ombori egalari uchun, 2008 yil apreldan boshlab esa logistik operatorlar va bojxona brokerlari uchun amaliyotga kiritdi. 2009 yil iyul oyidan ishlab chiqarish bilan shug‘ullanuvchi kompaniyar uchun VIO maqomi joriy qilindi.

¹⁷² Lecturer of department of International finance and investments of University of World Economy and Diplomacy
Email: ishmurodov@uwed.uz

Yaponiya VIO dasturining asosiy maqsadi:

Avvalo VIO dasturining asosiy maqdasi xavfni kamaytirish bilan bog‘liq. Bu bojxona nazoratining samaradorligini oshirish orqali noqonuniy faoliyat xavfini kamaytirishni nazarda tutadi. Shu bilan birgalikda savdo jarayonini soddalashtirish, ya’ni VIO sertifikatiga ega bo‘lgan kompaniyalar uchun bojxona rasmiylashtiruvi va bojxona nazoratini soddalashtirishni maqsad qilingan. Hamda o‘zaro ishonchni mustahkamlash, ya’ni tashqi iqtisodiy faoliyat qatnashchilari va bojxona organi o‘rtasida o‘zaro ishonchni oshirish nazarda tutilgan. Natijada esa raqobatbardoshlikni oshirishga erishish ya’ni VIO sertifikatiga ega bo‘lgan kompaniyalar uchun operatsion xarajatlarni kamaytirish va bojxona rasmiylashtiruvida vaqtdan yutish orqali raqobatbardoshlikni oshirishga erishish maqsad qilingan.

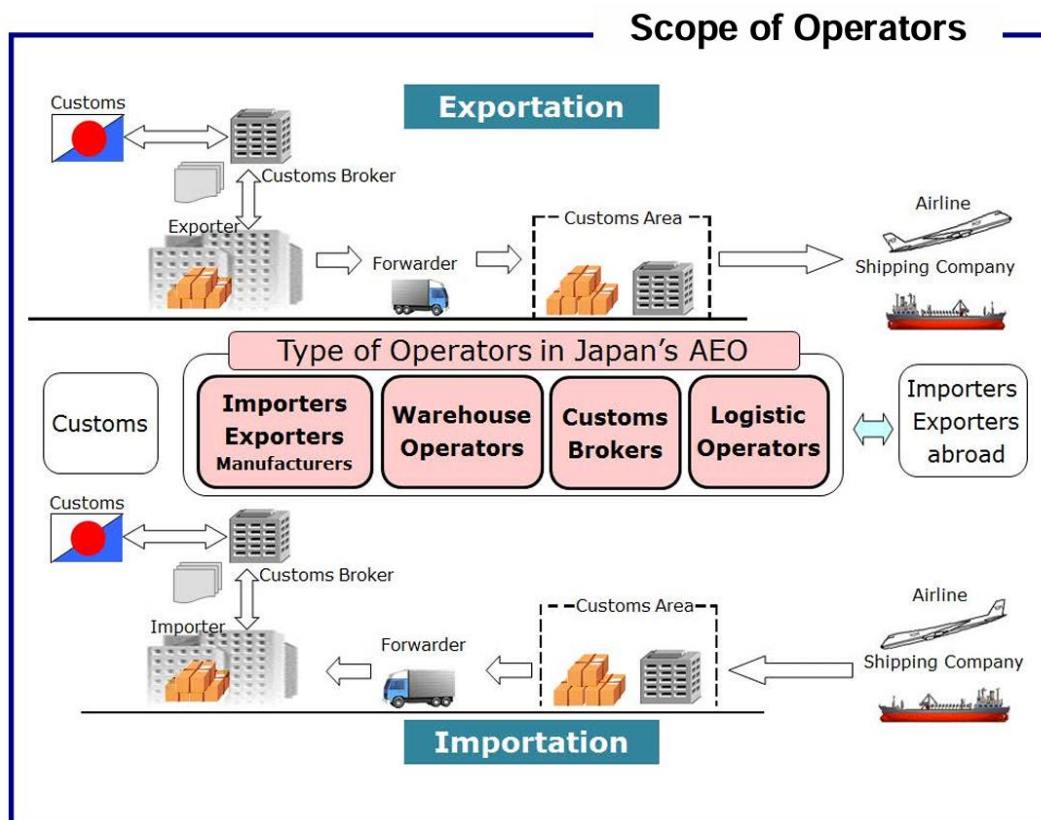
VIO sertifikatiga ega bo‘lgan kompaniyalar quyidagi umumiy imtiyozlardan bahramand bo‘lishlari mumkin:

- Bojxona nazoratining soddalashtirilgan tartibidan foydalanish natijasida bojxona tekshiruvlari sonining kamayishiga erishish.
- Bojxona rasmiylashtiruvi jarayonida ustuvorlik huquqi ya’ni Bojxona rasmiylashtiruvi jarayonlarida navbat kutmasdan birinchi bo‘lib bojxona xizmatidan foydalanish.

- Avtomatlashtirilgan protseduralardan foydalanish, ya’ni bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarida avtomatlashtirilgan tizim orqali inson aralashuvisiz bojxona derlaratsiyasi rasmiylashtirish imkoniyatidan foydalanish.
- Yengillashtirilgan auditlar: Bojxona auditlari sonining va chastotasining kamayishi.
- Boshqa mamlakatlar bilan o‘zaro tan olinish, ya’ni boshqa VIO dasturlariga ega bo‘lgan mamlakatlar bilan o‘zaro tan olish to‘g‘risidagi shartnoma imkoniyatlaridan foydalanish imkoniyatlari taqdim etiladi.

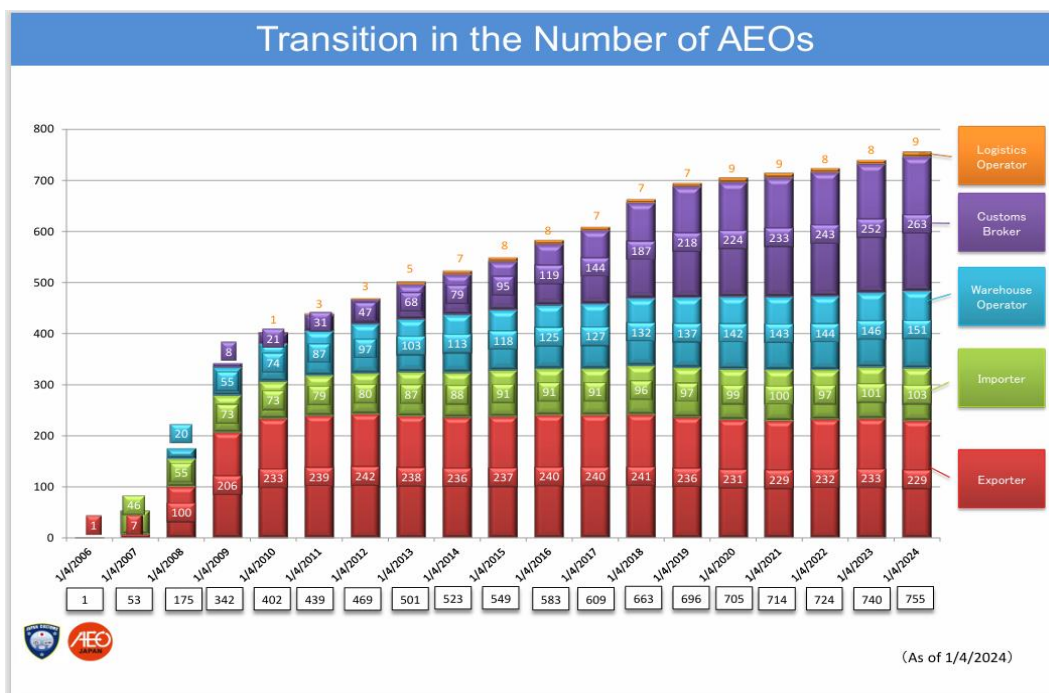
VIO sertifikatini olish uchun kompaniyalar quyidagi umumiy talablarga javob berishlari kerak:

- Yuqori darajadagi xavfsizlikni ta’minlash imkoniyati mavjud bo‘lishi shart. Bu degani kompaniya tovarning daxlsizligini ta’minlash, hududning sifatli qo‘riqlanishini, xodimlar kirib-chiqishini monitoring qilish, video kuzatuv ma’lumotlarining online taqdim etishi va bu haqdagi ma’lumotlarning xavfsizlik tizimlarini yuqori darajada saqlashi kerak.
- Moliyaviy barqarorlik bo‘lishi ya’ni Kompaniya muntazam export-import operatsiyalarini amalga oshiradigan barqaror tashkilot bo‘lishi kerak.
- Uyushgan jinoyatchilik bilan bog‘liqlikning yo‘qligi, ya’ni Kompaniya uyushgan jinoyatchilik faoliyati bilan bog‘liq bo‘lmasligi kerak.
- Shuningdek, ushbu tadbirkorlik subyekti bojxona qonunchiligiga qat’iy rioya qilishi lozim. Ya’ni kompaniya rahbari so‘nggi 12 oy ichida Yaponiyaning bojxona qonunchiligini buzmagani bo‘lishi kerak.

VIO larning turlari

- Importerlar, eksporterlar, ishlab chiqaruvchilar
- Bojxona ombori egalari
- Bojxona brokerlari
- Logistik operatorlar: ekspeditorlar, tashuvchilar, avia kompaniyalar

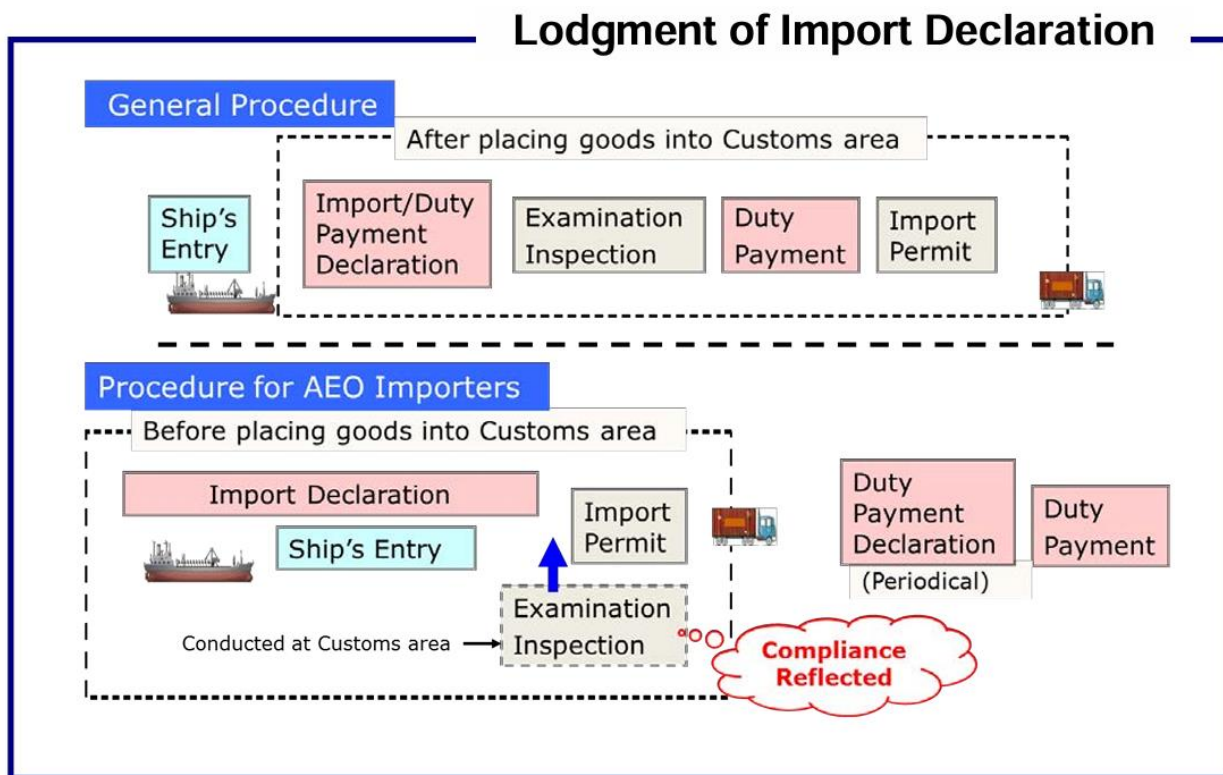

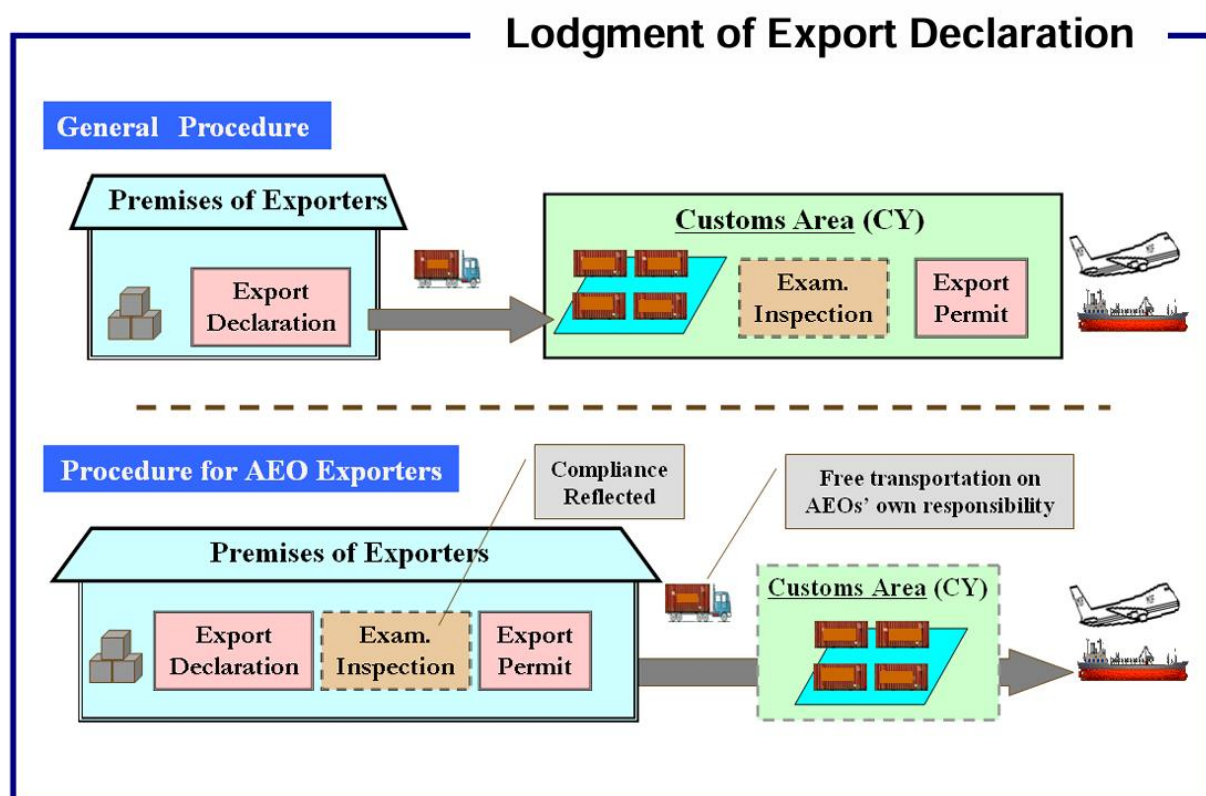
Yaponiyada 2024 yil 1 aprel holatiga jami 755 ta VIO faoliyat olib borgan. Shundan 229 tasini eksporterlar, 103 tasini importerlar, 151 tasini bojxona omborlari, 263 tasini bojxona brokerlari va 9 tasini logistic operatorlar tashkil qilgan. Bojxona xizmati VIOlarning ro‘yxatini har bir tur bo‘yicha alohida yuritadi. Masalan: VIO maqomidagi eksporterlar alohida ro‘yxat, importerlar alohida ro‘yxat, bojxona omborlari alohida ro‘yxat va h.k.

Ushbu dastur doirasida Yaponiyadagi VIO o‘zining VIO turiga ko‘ra o‘ziga xos imtiyozlardan foydalanishi mumkin, bundan tashqari, yanada ishonchliroq va xavfsizlikka yo‘naltirilgan kompaniya sifatida obro‘cini oshirish, bojxona rasmiylashtiruvda e‘tibor va bojxona bilan aloqalarni yaxshilash imkoniyati mavjud.

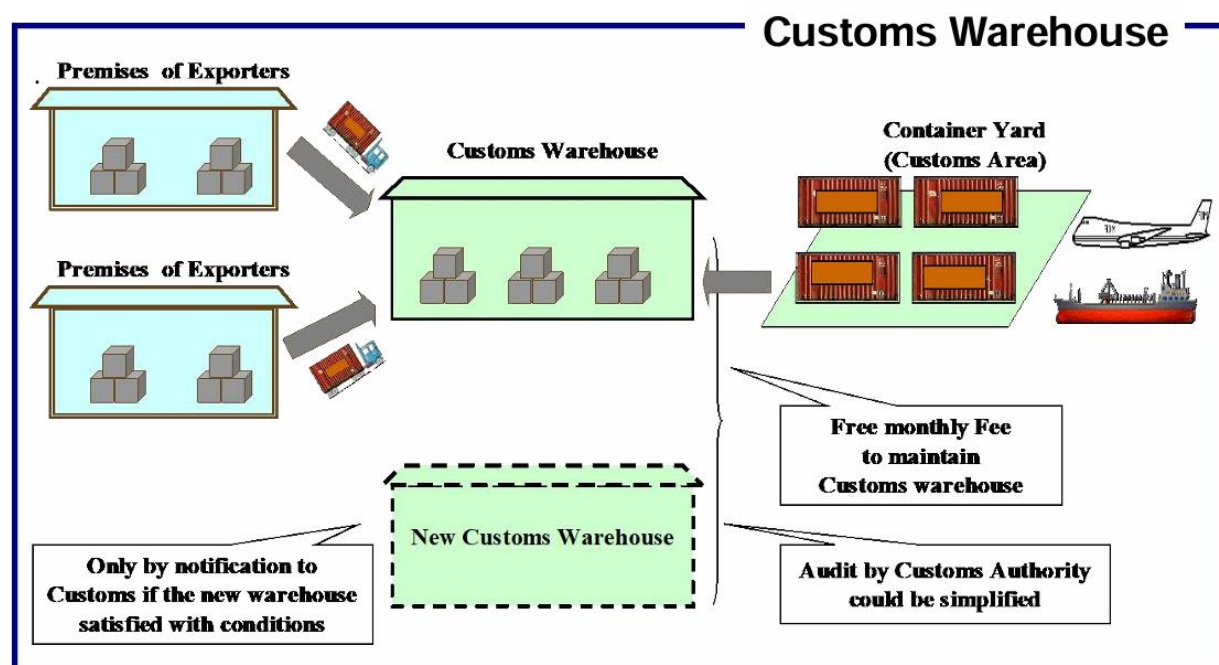
Masalan, dastur Importer VIO va Exporter VIOlar uchun alohida imtiyozlarni taqdim etadi. Masalan muvofiqlik sertifikatini olish bo‘yicha qisqartirilgan tekshirishda foydalanishadi.

Bundan tashqari, VIO uchun “yuk yetib kelishidan oldin import deklaratsiyasi va ruxsatnomasini rasmiylashtirish”, “bojxona to‘lovlarini ta‘minlamasdan yuklarni chiqarish” va “bojxona deklaratsiyasini davriy rasmiylashtirish”ga ruxsat beriladi.

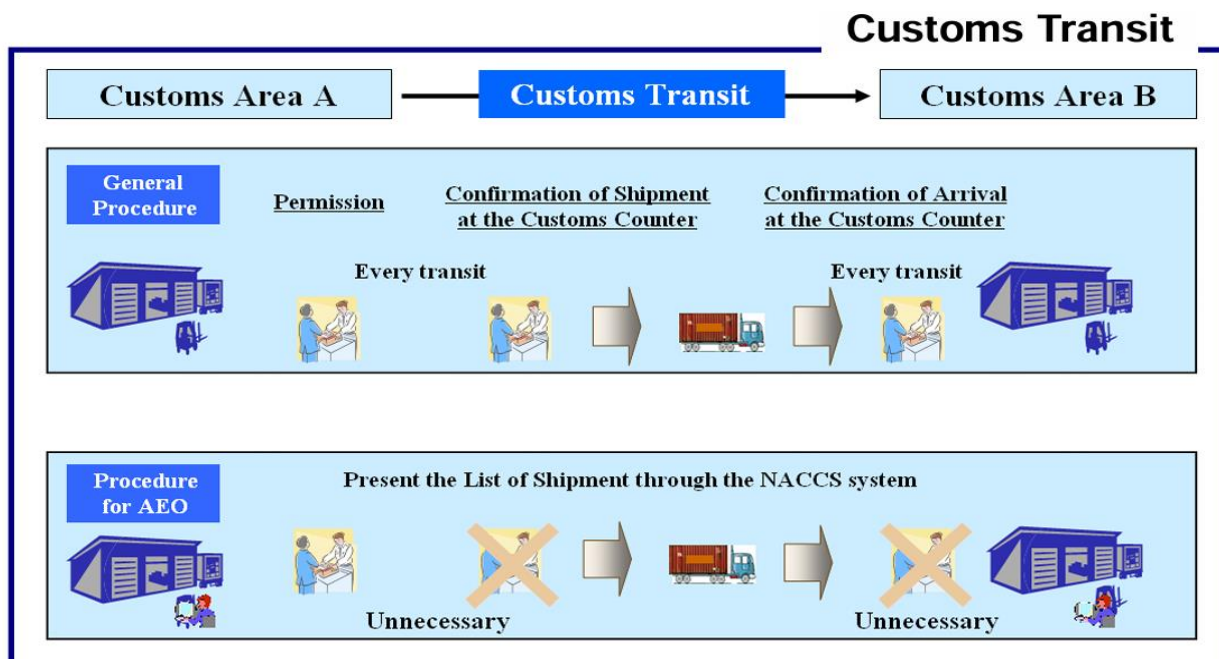

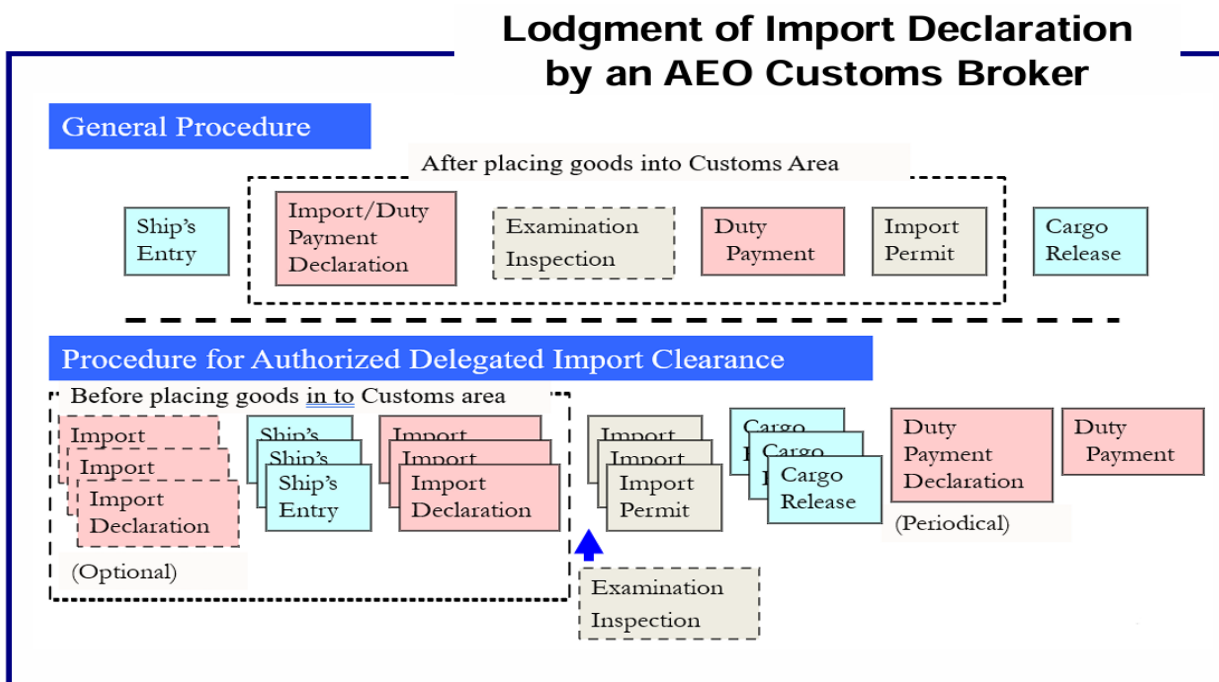
VIO maqomidagi eksport qiluvchilar uchun esa eksportdan oldin yuklarni bojxona hududiga joylashtirish talabi bekor qilinadi.

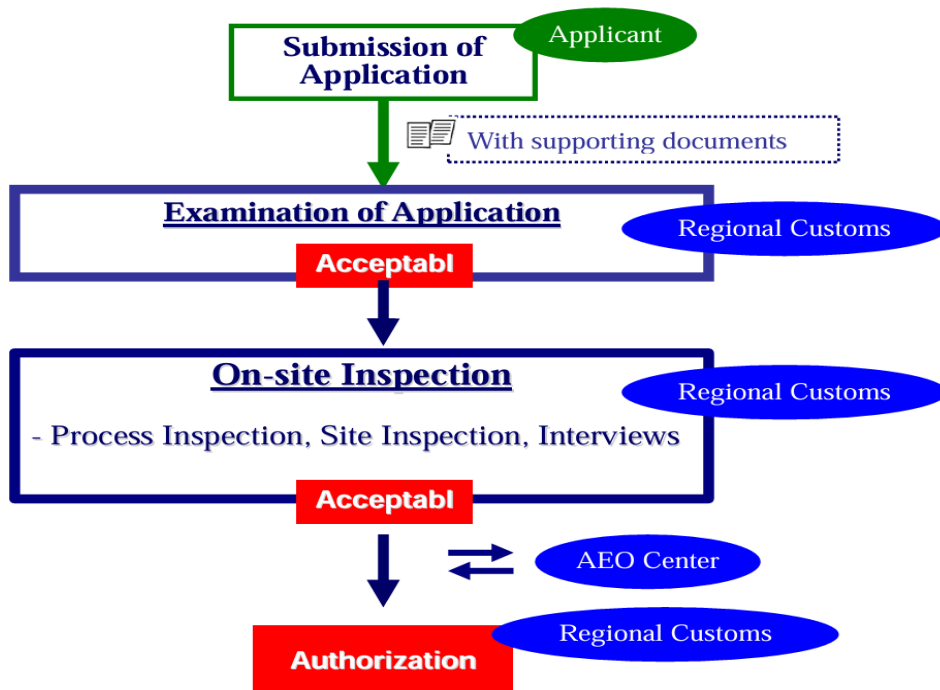
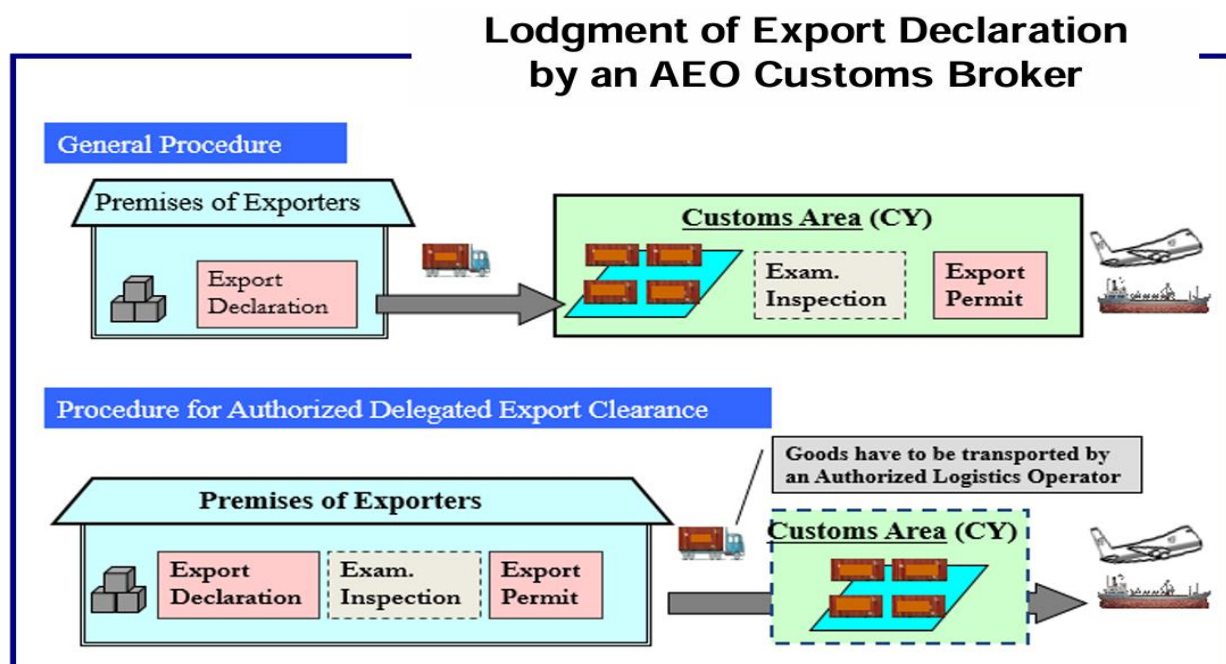
VIO ombor operatorlariga kelsak, bu haqda bojxona organiga xabar berish orqali qo'shimcha yangi bojxona omborlarini tashkil etishga ruxsat beriladi, bunda VIO bo'lmagan ombor operatorlari uchun ruxsatnoma zarur. Omborlarning muvofiqligini tekshirish uchun qisqartirilgan audit tekshiruvlari o'tkaziladi

VIO maqomidagi operatorlar borasida esa ekspeditorlar, yuk tashish kompaniyalari, aviakompaniyalar va transport kompaniyalari kabi logistika operatorlari uchun bojxona tranziti jarayonlarida soddalashtirilgan bojxona nazorati taqdim etiladi. Masalan, VIO maqomidagi tashuvchilar va ekspeditorlar har bir bojxona tashuvlari uchun alohida ruxsat olishlari shart emas.

VIO maqomidagi bojxona brokerlari esa agar VIO bo'lmagan importer o'z import rasmiylashtiruvini VIO maqomidagi bojxona brokeriga topshirsa, tovarlarni bojxona to'lovlarini oldindan to'lamasdan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirishga yoki davriy bojxona deklaratsiya rasmiylashtirishga ruxsat beriladi.

Avtorizatsiya jarayoni

VIO bo'lishni istagan har qanday operator mintaqaviy idoraga murojaat qiladi. Oddiy qadamlar quyidagilardan iborat:

1) "Bojxona bilan oldindan maslahatlashuv": Bu jarayon majburiy emas, ammo har qanday

Arizachi bo'lishni xohlovchi operator hududiy bojxonaga murojaat qilib, kerakli ma'lumotlarni olishi mumkin

2) "Ariza topshirish": Ariza beruvchi ariza shaklini va qo'llab-quvvatlovchini taqdim etadi.

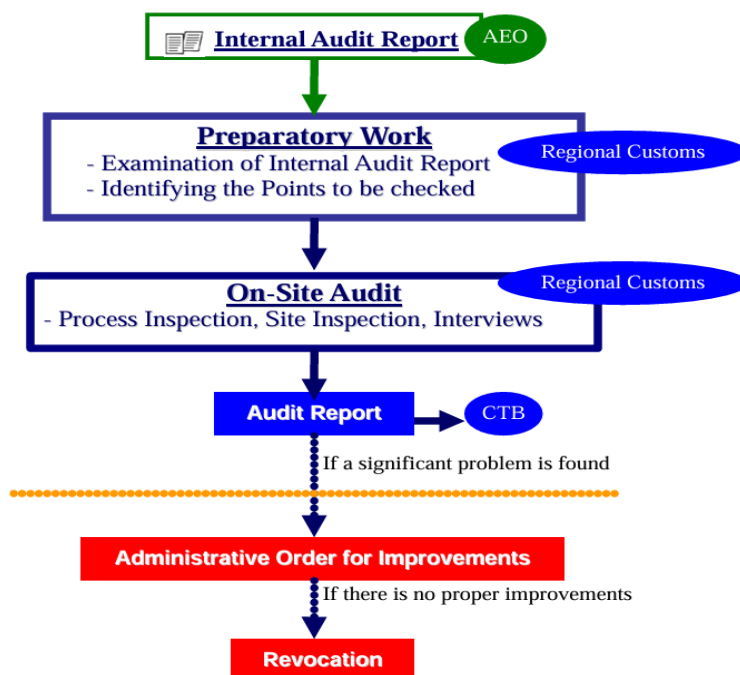
Muvofiqlik dasturi, o'z-o'zini tekshirish varag'i, korporativ ro'yxatga olish kabi hujjatlar, hamda sertifikat va savdo bilan bog'liq masalalar bo'yicha boshqa hujjatlarni ko'rib chiqadi.

3) "Arizani ko'rib chiqish": Bojxona topshirilgan ariza shaklini ko'rib chiqadi va

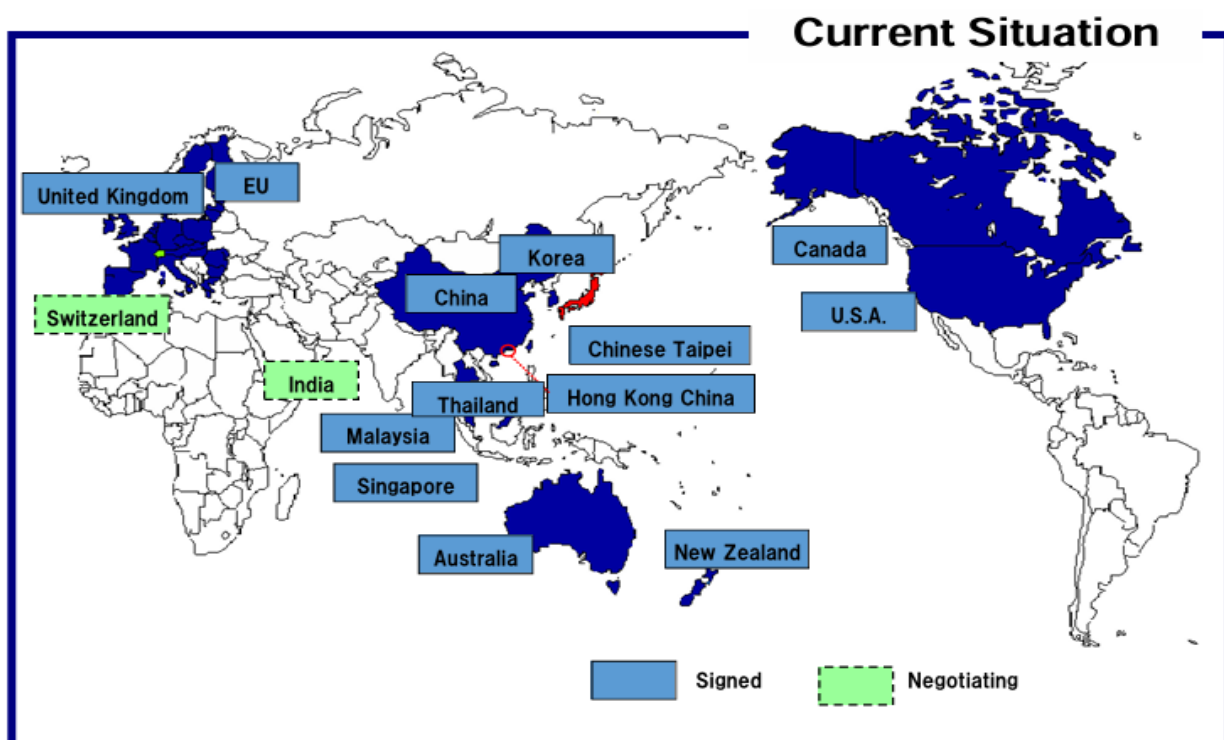
ariza beruvchining barcha talablarga javob berishini tasdiqlash uchun barcha tasdiqlovchi hujjatlarni ko'rib chiqadi.

4) "Joyida tekshirish": Bojxona asosan tasdiqlash uchun joyida tekshiruv o'tkazadi. Yuklarni saqlash ob'ektlari va ariza beruvchining operatsiyalari, shu jumladan xavfsizlik choralari ob'ektlarning atrofi, yuklarni ajratish, yoritish, qulflash moslamalari, kirish, nazorat qilish, kompyuter tizimi va boshqalar.

5) "Avtorizatsiya": barcha natijalar tasdiqlash uchun belgilangan talablarga javob berganda VIO ning har bir turi uchun arizachiga Bosh direktor tomonidan VIO maqomi tasdiqlanadi.

Ruxsat berilgandan so'ng, VIO maqomini olganlar bojxona nazoratidan keyingi audit tekshiruvidan o'tadilar. VIO maqomini olgan tadbirkorlik subyektlari yiliga kamida bir marta ichki audit (o'z-o'zini tekshirish) o'tkazishi shart. Auditdan keyingi jarayonda bojxona ichki audit natijalarini ko'rib chiqadi va bojxona tartib-qoidalariga muvofiqligini tasdiqlash uchun VIO binolari va inshootlarida intervyu va joyida tekshirishni o'tkazadi. Yuklarni saqlash joylarida, shu jumladan ob'ektlar atrofida tegishli xavfsizlik choralari ham ko'zdan kechirib chiqiladi. Agar audit jarayonida jiddiy muammo aniqlansa, bojxona "Yaxshilash chorasini zudlik bilan ko'rish to'g'risida ma'muriy buyruq" chiqaradi. Agar ushbu buyruqdan keyin ma'lum muddat ichida muammolar bartaraf etilmasa, bojxona tegishli tadbirkorlik subyektlarining VIO maqomini bekor qiladi.

VIOlarni o'zaro tan olish

Yaponiya bojxona xizmati VIO dasturi ustida ishlamoqda va shunga o'xshash harakatlar boshqa mamlakatlarda ham olib borilmoqda. Yaponiya o'zining asosiy vazifalaridan biri sifatida o'zaro manfaatlarni ta'minlash maqsadida xorijdagi VIO dasturlari bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali tarqatish samaradorligini oshirishga harakat qilmoqda, shu jumladan ta'minot zanjiri xavfsizligi standartlariga muvofiq xo'jalik yurituvchi sub'ektlar uchun import/eksport bojxona rasmiylashtiruvini yanada soddalashtirish va osonlashtirish yo'lidan bormoqda. Bugungi kunga kelib, Yaponiya bojxona xizmati Yangi Zelandiya (2008 yil may), AQSh (2009 yil iyun), Evropa Ittifoqi va Kanada (2010 yil iyun), Koreya (2011 yil may), Singapur (2011 yil iyun), Malayziya (2011 yil iyun), Malayziya (12-Aug) bilan VIO dasturlarini o'zaro tan olish to'g'risida imzoladi. 2016 yil), Xitoy (2018 yil oktyabr), Avstraliya

(2019 yil iyun), Buyuk Britaniya (2020 yil dekabr), Tailand (2022 yil aprel). Bundan tashqari, Yaponiya Xitoy Taypeyi bilan VIONi o'zaro tan olish bo'yicha xususiy sektor kelishuviga ega (2018 yil noyabr). Shuningdek, Yaponiya bojxona xizmati Shveytsariya bilan hamda Hindiston bilan VIOLarni o'zaro tan olish shartnomalarini imzolash bo'yicha muzokaralar olib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yaponiya bojxona xizmati rasmiy web sayti [Japan Customs](#)
2. AEO program (Authorized Economic Operator) of Japan [pamphlet.pdf](#)
3. Customs Act, Provisions concerning AEO (Import) 2008y.
4. Order for Enforcement of the Customs Act, (Cabinet Order) Provisions concerning AEO (Import) 2008y.
5. Customs Act, Provisions concerning AEO (Export) 2008y.
6. Order for Enforcement of the Customs Act, (Cabinet Order) Provisions concerning AEO (Export) 2008y.
7. [Laws and Regulations on Japan's AEO : Japan Customs](#)

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ БРЕНДОВ В СФЕРЕ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ

Абдуллаев Азиз Курбанович ¹⁷³

Транспортная отрасль, которая когда-то в значительной степени воспринималась как чисто функциональная услуга, переживает существенную трансформацию. В мире, где все большее влияние оказывают опыт, удобство и устойчивость, брендинг транспортных услуг стал критическим дифференциатором, выходящим за рамки простой функциональности, чтобы развивать лояльность, предпочтение и, в конечном счете, увеличивать долю рынка.

Один из источников подчеркивает важность идентичности бренда, предлагая «призму идентичности бренда», состоящую из телосложения, личности, культуры, отношений, рефлексии и образа себя.¹⁷⁴ Применяя эту структуру к транспорту, «тело» бренда может быть его парком транспортных средств или сетевым покрытием, в то время как его «личность» может восприниматься как надежная, эффективная или экологически сознательная. Стратегически управляя этими аспектами, поставщики транспортных услуг

¹⁷³ Исполняющий обязанности доцента, Кафедра «Международные финансы и инвестиции», Университет мировой экономики и дипломатии, e-mail: aabdullayev@uwed.uz

¹⁷⁴ Kapferer, J. N. (2012). The New Strategic Brand Management: Advanced Insights and Practical Techniques. Kogan Page Publishers.